

En trivelig plass med stauder, prydgras og en voll med blomstereng ved Oslo lufthavn Gardermoen. Beplantningen er et fint bidrag til biologisk mangfold og pollinerende insekter.

Vakker, kostnadseffektiv og **klimavennlig skjøtsel**

«Hvor fint må det være ute på campus?» Dette var et spørsmål jeg ofte fikk fra kollegaer i Eiendomsavdelingen i jobben min som parksjef ved Universitetet i Oslo. De arbeidet innen andre felt enn park. I tider med strammere budsjetter og krav om kutt var det flere som pekte på muligheter i parkbudsjettet.

TEKST OG FOTO: DOSENT JORUN HOVIND, INSTITUTT FOR LANDSKAPSARKITEKTUR, NMBU

Dette er annen del av et innlegg Jorun Hovind holdt under nettverkssamlingen til FAGUS på Mysen 24. januar. Del 1 om skjøtsel av grasarealer sto i park & anlegg 2/2020.

Jeg forstår spørsmålet, men refleksjonen min er at kostnadseffektive, flotte anlegg krever mindre ressurser å holde pene enn tilsvarende anlegg hvor rasjonell skjøtsel ikke er vektlagt i planleggingen. I denne artikkelen vil jeg vise eksempler på grep jeg har erfaring for bør vektlegges for at anleggene kan framstå i henhold til intensjonen når ressursene til skjøtsel er innen normale offentlige budsjetter.

Rett vekst på rett sted

Grunnkunnskapen i faget står ved lag. En forutsetning for at plantene skal bli frodige, trives og levere blomstring, størrelse og høstfarger som beskrevet, er at de er tilpasset vokseforholdene på stedet. Riktig plantevalg med hensyn til sol eller skygge, skråning eller fet jord, vind- og nedbørforhold, sommer- og vintertemperatur er avgjørende for at plantene skal trives.

Størrelse og vokseform i forhold til disponibel plass er av stor betydning for hvor stor innsats som må til for å holde beplantningen pen. Blir det for eksempel plantet vanlig syrin foran vinduer som er halvannen meter over bakken, må syringen på et tidspunkt skjæres tilbake, dersom det skal være utsikt over buskene fra vinduet. Beskjæring gir ny tilvekst og vil snart kreve ny tilbakeskjæring, noe som ikke ville vært nødvendig dersom det hadde vært valgt et planteslag som utvokst var tilpasset vindushøyden. Tilsvarende er det når det plantes trær for nært inntil bygg. Trær og busker som må «temmes» fordi de blir større enn forholdene tillater, vil heller ikke fylle intensjonen, da de ved beskjæring får et annet uttrykk enn om de kunne vokse naturlig.

Busker, stauder eller sommerblomster?

Type beplantning er avgjørende for kostnadene til skjøtsel. Buskfelt er rimeligere enn stauved, mens sommerblomster som byttes hvert år og ofte flere ganger i veksts sesongen, har betydelig høyere kostnader pr. kvadratmeter. For busker og stauder gjøres innkjøp av planter, planting og stell i etableringstiden én gang, mens for sommerblomster kommer jobben med planting og etablering samt kostnaden til planteinnkjøp hvert år. I tillegg er skjøtsel av etablerte sommerblomstfelt mer tidkrevende gjennom sesongen enn skjøtsel av busker og stauder. Ved planlegging er det viktig å kjenne framtidige ressurser til drift, slik at plantingene kan bli vellykkede. Det må

En levegg noen meter fra bygningen til klatreplanter. Det gir et fint uterom og er skånsomt mot bygget. Bildet er fra Trädgårdsföreningen i Göteborg.

prioriteres, og et naturlig valg er å legge sommerblomstfeltene der det ferdes mye folk.

Klimaregnskap

Klimaendringer og krav om lavere CO₂-utslipp gir et nytt aspekt i valg av type beplantning. Er det bærekraftig med sommerblomstbed hvor plantene skiftes ut opptil tre ganger pr. sesong – vårblomstrende løk, sommerblomster og høstpryd? Så vidt jeg kjenner til, er det ikke laget noe CO₂-regnskap for sommerblomster sammenliknet med flerårige planter. Det er imidlertid grunn til å anta at sommerblomstbed med utskifting gir et betydelig større CO₂-avtrykk enn flerårige planter.

HAGEFORM AS

- Forming og skjøtsel av hager og parker
- Spesialister på vegetasjon
- Trepleie

www.hageform.no • tlf 40 00 38 56

Svært smale bed tett på denne parkeringsplassen gir dårlige vokseforhold for trær og busker. En slik løsning gjør det trangt og vanskelig med brøyting og strøing. Mange kanter og lite manøvreringsareal øker også faren for skade på kantstein og trær.

Utskifting medfører hvert år produksjon av planter, transport, bruk av plastpoter, bruk av torv i produksjonen, etablering, noe ny vekstjord og ekstra vann og gjødsel.

Dette er tøft å erkjenne for en som er utrolig glad i komposisjoner av sommerblomster i offentlige anlegg. Muligheten til å variere både fargeskala og struktur på bed fra år til år er faglig interessant for gartneren og bringer glede og opplevelse til alle som bruker anleggene. I tillegg er det faglig inspirerende og lærerikt å se alle de flotte komposisjonene i byer og tettsteder. Jeg mener heller ikke at vi skal slutte med å plante sommerblomster. Men vi som jobber med grøntanlegg, må også bidra der vi kan til å redusere klimagassutslippet. Tilsvarende rådene som blir gitt om redusert matsvinn og at vi skal følge kostholdsrådene, kan vi bytte fra sommerblomster til flerårige planter for en del kvadratmeter. Ved Universitetet i Oslo plantet vi stauder og flerårig løk i flere bed der det tidligere har vært sommerblomster, samtidig som vi prioriterte steder der det fortsatt er ønskelig med sommerblomster.

Ekstensivt eller intensivt

I store anlegg trenger ikke alt å være «striglet». Der det ferdes mye folk, nær hovedinnganger og ved møteplasser, er det ønskelig at det skal se velstelt ut. I områder som ligger lengre unna, bør det tillates et røffere preg. I praksis innebærer det mindre ressurskrevende arealer å skjotte, både ved at de i

skjotselsplanen blir beskrevet med en lavere kvalitetsklasse og ved at det velges planter med mindre behov for skjotsel.

Det er viktig at byggherre har et bevisst forhold til dette når det skal etableres nye uteanlegg, slik at ulike kvalitetsnivåer, uttrykk og bruk blir lagt som premiss i planlegging og prosjektering. Et tett samarbeid i planleggingsfasen mellom byggherre, planlegger og den som skal forvalte anlegget framover, er viktige bidrag for finne gode løsninger.

Velg planteslag som etablerer seg raskt og har god dekkevne

Der det er åpen jord, blir det ugras. Luking av ugras tar mye tid. Derfor er det avgjørende å velge planteslag som raskt vokser sammen og at de dekker godt når de er etablert. Med god dekkevne mener jeg at skudd og blader danner flere sjikt og tetter slik at ugrasfrø ikke kan «fly» gjennom plantene til jorda, spire, etablere seg og vokse opp gjennom plantedekket. Rask etablering og god dekkevne er viktig ved valg av både busker, stauder og sommerblomster. I etablerte anlegg vil det være en god investering å skifte ut glisne og lysåpne plantefelt med planteslag som dekker godt.

15 minutters lukerunde

En av driftslederne ved UiO og jeg var for noen år siden på staudekurs i Sverige. Der ble vi gjort oppmerksom på en smart og effektiv lukerutine. Vel hjemme igjen ble rutinen «15

Tett plantedekke med litt høyde gir lite rom for spiring av frøgras og krever begrenset med skjøtsel. *Spiraea x cinerea* 'Grefsheim' har fin blomstring tidlig vår og er grønn og frodig gjennom vekstsesongen.

minutters lukerunde» ny praksis. Alle staudebedene ble systematisk satt opp i et regneark, tilpasset en rute for gartner med «gartnersykel» utstyrt med nødvendig utstyr til fjerning av ugras. De som skulle gjøre jobben, fikk opplæring i hvordan det hele skulle utføres. Det var bare lov til å fjerne ugras med blomster og slike som var i ferd med å sette frø, mens smått ugras ikke skulle røres. Dette er slett ikke enkelt å etterleve med én gang. Prøv det selv neste gang du skal luke; det gjør vondt ikke å gjøre det helt strøket. Men slikt puslearbeid er det ikke tid til i en offentlig forvaltning, og nødvendig er det heller ikke. Om hvert bed skal gjøres helt strøket, gror de andre igjen – jo mer ugras, desto lengre tid tar det å fjerne det.

Ved UiO har den nye rutinen vært meget vellykket. Dyktige gartnere og sommerhjelper som har vært tro mot rutinen, har gjort at lukerunden etter hvert har gått raskere enn oppsatt tid. Dermed kunne flere bed tas inn i samme regimet. Når ugras blir tatt før det setter frø, vil det sakte men sikkert bli mindre ugras i beplantningene.

Biologisk mangfold

Gjennom årene har jeg sett flere store anlegg hvor det er brukt bare ett eller få planteslag i større beplantninger. Jeg mener vi bør velge flere ulike planteslag, slik at det blir variasjon i opplevelse og at plantefeltet kan by på noe ekstra flott gjennom hele

sesongen. Videre er det en stor risiko ved å bruke bare noen få kloner i større plantefelt. Utgang på grunn av sykdom, skadedyrangrep eller at klonen ikke trives, kan gi som resultat at hele beplantningen dør eller blir så svekket at alle plantene må skiftes ut. Bruk av flere forskjellige planteslag med ulike gener vil spre risikoen for planteutgang.

Pollinatorstrategi

De siste årene har det kommet til et nytt hensyn i valg av planter til grøntanlegg. Matproduksjon er avhengig av pollinering, faktisk er 75 prosent av verdens matplanter helt eller delvis avhengig av pollinering. Samtidig står 40 prosent av de pollinerende insektene i fare for å bli utryddet. Et viktig bidrag fra oss er å legge til rette for insekter og pollinering ved å velge planteslag med blomstring til ulike tidspunkt gjennom hele sesongen, og at stedene med blomster ikke ligger for langt fra hverandre.

I 2018 la regjeringen fram «Nasjonal Pollinatorstrategi» for å sikre levedyktige bestander av villbier og andre pollinerende insekter. I lanseringen het det: «Mye av maten vi setter på bordet, er avhengig av pollinering, og det er derfor viktig at vi tar vare på de pollinerende insektene. Alle som forvalter et areal, kan gjøre forholdene bedre for humler, bier og andre insekter, enten det er bønder, de som steller parkene eller de som har hage.»

Noen av tiltakene er direkte stilet til grøntanleggssektoren:

«Kommunene bør øke kunnskapen om hvordan de kan forbedre

Vi tar leken på alvor!

**NORSK
LEK & PARK**

www.lekogpark.no

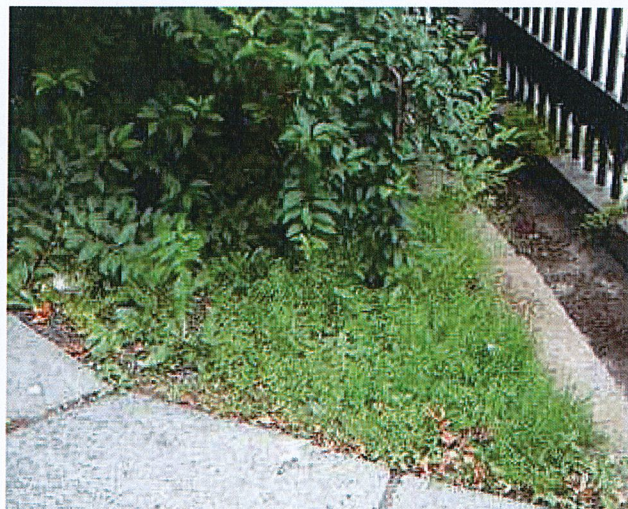

Kveke, tistel og vindel er i ferd med å ta overhånd i etableringsfasen til *Stephanandra incisa* 'Crispa'. Jord og planter må graves opp og erstattes av nye planter og ny vekstjord. I tillegg kommer ekstra kostnader til ny etablering. Flerårig ugras i beplantninger er ikke forenlig med bærekraftig forvaltning, verken med hensyn til klima eller økonomi.

forholdene for pollinatorer i grøntstrukturen» og «Kommunene bør ta hensyn til pollinatorvennlig utvikling og forvaltning av kommunal grøntstruktur.» Årets FAGUS vinterkonferanse hadde insekter og grønne områder på programmet, og der var det mange innledere som viste at arbeidet med tilrettelegging for pollinerende insekter er godt i gang!

Bedstørrelse og løpemeter kant

Kanter og overganger mellom bed og gras er arbeidskrevende. Lag heller ett eller to større bed enn mange små. Det gir færre løpemeter kanter, mindre skjotselsarbeid og dermed større mulighet for å holde både plantingene og kanten pen. Større plantinger gir også mer vekstjord pr. plante og derfor bedre

Snipper må unngås. De gir ikke gode vokseforhold for plantene, og ugraset tar over. Legg heller matchende belegg på slike snipper.

vokseforhold. Et eksempel til illustrasjon: 50 m² bed er i det ene tilfellet utformet som et bed på 5x10 m og i det andre tilfellet fire bed á 1,25x10 m. Det store bedet gir totalt 30 løpemeter kanter, mens oppdelingen i fire bed gir totalt 90 løpemeter med kanter.

Spisse snipper må unngås. Der blir det ikke gode forhold for planter.

Kanten av bed er det viktigste

Det er viktig med sikre kantplantinger og at kanten blir plantet nøyaktig med riktig planteavstand. Det er vanlig å plante i forband, da det gir bedre fordeling av plantene. I det siste er jeg blitt oppmerksom på en praksis jeg mener er uheldig. Jeg har sett flere bed hvor det er startet i den ene enden av bedet, med forband

«Nerdeturer» og inspirasjon

Mine to artikler i park & anlegg er basert på erfaringer ved arbeid i grøntanleggssektoren i over 30 år etter endt utdanning innen grøntanlegg ved universitetet på Ås. Gjennom disse årene har jeg høstet erfaringer først og fremst innen bruk av ulike planteslag og hvordan plantene utvikler seg i ulike typer anlegg. Jeg har jobbet med forvaltning, produksjon av trær og busker, samt salg til både privat- og anleggsmarkedet. Videre har jeg mange års erfaring fra «plantejakt» etter egnede planteslag til ulike norske forhold, som daglig leder av E-plant Norge og prosjektleder for «Planter for norsk klima», med Treforsøksparken NBMU som den største satsingen.

Kanskje den viktigste kunnskapen har jeg fått fra andre. Jeg har vært heldig og lært av så utrolig mange interesserte og flinke fagfolk der ute: I planteskolene og anleggsgartnerbedriftene, Statens vegvesen, kommuner, botaniske hager og arboreter, forskermiljøene i Norge, Sverige og Danmark, FAGUS, kollegaer ved norske universiteter, for å nevne noen. I mange år lærte jeg mye ved å delta i bransjeforeninger og på seminarer. For meg har det vært avgjørende med et bredt nettverk.

De siste årene har det vært en viktig kilde å se på ulike typer anlegg, for å se hva som fungerer godt og hva som ikke fungerer. Det er spennende å se hvordan andre utfører gjøremål og få inspirasjon! Oppskriften min er å reise sammen med andre «nerder» til interessante reisemål. Det kan være til kollegaer i nærområdet eller på lengre utflukter til parker, byer, planteskoler, kirkegårder, langs veier, med mer. Flere turer til Enköping, Örebro og Göteborg har nok vært den største inspirasjonskilden for meg. Det er imponerende å se hvordan målrettet plantebruk gjennom tiår har ført til grønne og glade byer hvor parkene har blitt turistindustri. Her er det mye å lære, ved besøk om våren for tidlig og sen løkblomstring, vekststart, og i august med toppsesong for stauder og på senhøsten med høstfarger som tar pusten fra deg. Og selvfølgelig alle de velkomponerte sommerblomstplantingene og flotte trær med alt de har å by på i struktur, farger, alder og størrelse.

plantning til den andre enden av bedet. I utgangspunktet er dette en god praksis, men det er ikke tatt hensyn til kanten på de to sidene plantingen er utført mot. Det medfører at for de to kantene på tvers av planteretningen blir det for lang avstand mellom plantene på annenhver planterad. En funksjonell måte er å plante kanten først med riktig planteavstand rundt hele bedet. Deretter kan det plantes forband med noe tilpasning i hjørnene.

Klatreplanter

Planter mot vegg kan være praktfulle, for eksempel villvin som en «grønn vegg» om sommeren og med knallrødt bladverk om høsten. Minuset er fare for skade på bygningen og arbeidskrevene skjøtsel. Jeg har sett alternative løsninger. På Fornebu er det satt søyler til klatreplanter i avstand fra bygningen. I Trädgårdsforeningen i Göteborg er det bygd en vegg noen meter fra bygningen hvor det er klatreplanter. Det er skånsomt mot bygget og gir et fint uterom mellom bygget og den grønne veggen.

Jordvolum til trær i by

De siste årene er det mange eksempler på at det blir lagt til rette for mye og god vekstjord til trær i by. Dette er en stor forbedring fra noen tiår tilbake, da mange trær ble plantet i små betongringer med tette vegger. På 1990-tallet jobbet jeg i en treplanteskole. Jeg husker en gang vi leverte flere trær til et byanlegg. En time etter leveringen ble jeg oppringt av byggherren som klagde på noen av trærne. De

hadde for stor rotklump. Dermed fikk de ikke plass i betongringen! Heldigvis er det en annen holdning og standard i dag.

Det beste for trærne er om vi kan samle dem i større felt eller grupper. Det gir større jordvolum og bedre forhold for vekst. Trerekker i sammenhengende bed med vekstjord gir også bedre muligheter for rotutvikling og vekst enn adskilte bed til hvert enkelt tre.

Kanskje bør vi i større grad si nei til planting av trær og planter dersom det ikke er gode nok forhold for vekst og utvikling? Eller gi skikkelig gode vokseforhold til ti trær i stedet for å presse inn femti når det ikke er plass nok?

Vekstjord

Av vekstjord må det være tilstrekkelig, og den må være av riktig kvalitet til plantene; fri for rotugas og med minst mulig frøugas. Det kan skrives mye om vekstjord, her konsentrerer jeg meg om ugraset. En vellykket beplantning forutsetter at det ikke følger rotugas med vekstjorda. Jeg vil gjerne referere Stefan Mattsson, tidligere stadsträdgårdsmästare, som omvandlet Enköping fra en ordinær by til en turistby for planteglade, kjent langt utover Sveriges grenser. Hovedgrepene er treplantinger av ulike treslag ved innfartsårene og mange «fickparker» med stauder som hovedplanter. På kurs i Norge fortalte Mattsson at han en gang tok sjansen på å plante et stort staudefelt, selv om han så at det fulgte noe kveke med jorda. Det ble aldri bra, og han var tydelig på at det samme ville han aldri gjøre igjen! ■

Er din Kubota klar for en ny sesong?

Med Kubota service vil din maskin være klar for nye utfordringer...

Kontakt din nærmeste Kubota forhandler...

eller ta kontakt med oss på service@svenningsens.com / telefon: 64 83 25 00

For Earth, For Life
Kubota